

“HİKÂYE”YE TERMINOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Necati TONGA*

ÖZET

Anlatmak, insanoğlunun en önemli ihtiyaçlarından biridir. Anlatma eylemi sosyal hayatta genel olarak sözlü ve yazılı anlatım olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkar.

Roman, tiyatro, mektup, deneme, gezi yazısı, biyografi, oto-biyografi, hâtıra... insanın anlatma ihtiyacı sonucunda ortaya çıkan edebî türlerden bazılarıdır. Bu edebî türlerden biri de hikâyedir. Hikâye ve türleri, gerek doğuda gerekse batıda çeşitli kelime ve kelime grupları ile karşılanmıştır.

Biz bu yazımızda çeşitli anlam katmanları olan hikâyeye kelimesini, terminolojik bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hikâyeye, anlatmak, edebî terim.

A TERMINOLOGICAL APPROACH TO STORY

ABSTRACT

Narration is one of the outstanding needs of humankind. The activity of narration is encountered in two ways in social life as oral and written narration.

Novel, theater, letter, essay, travel critic, biography, autobiography, recollection... are some of the literary types appeared as the result of the need for narration. Story is one of these literary types. Story and its kinds are characterized with different word or words both in the west and east.

In this study, we will try to discuss the word story which has various categories in terms of meanings with a terminological approach.

Keywords: Story, narration, literary term

I. Giriş

Kapsayıcı bir edebiyat terimi olarak Tahkiye

“Homo hominu lupus: İnsan insanın hikâyeye anlatıcısıdır.”

Anlatmak, insanoğlunun en önemli ihtiyaçlarından biridir. İnsanlar, başlarından geçen veya geçmeyen, şahit oldukları ya da olmadıkları olay yahut durumları belirli bir kurguyla birbirlerine anlatırlar. Roland Barthes, *Anlatların Yapısal Çözümlemesine Giriş* adıyla Türkçeye çevrilen eserinin giriş bölümünde ‘Anlatı, insanlık tarihinin kendisiyle başlar; dünyanın hiçbir yerinde anlatısı olmayan bir halk yoktur.’ şeklinde bir genelleme yapar. Ona göre anlatı, sonsuz denebilecek biçimlerle ortaya konmaktadır.¹

Anlatma eylemi, sosyal hayatta genel olarak iki şekilde karşımıza çıkar: a. Sözlü anlatım b. Yazılı anlatım. Tüm alt başlıklarını da kapsayacak şekilde roman, hikâyeye, tiyatro, deneme, mektup, biyografi, hâtıra, oto-biyografi, gezi yazısı... insanın anlatma ihtiyacının edebî bir çehreye bürünerek ve estetik bir şekilde ortaya konduğu edebî türlerdir.

Anlatma ihtiyacı sonucunda ortaya çıkan edebî türlerden biri de hikâyedir. Biz bu çalışmamızda anlam katmanları olan “hikâyeye” kelimesini terminolojik bakış açısıyla değerlendirmeye çalışacağız.

* Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Kırıkkale necatitonga@mynet.com

¹ Barthes Roland, *Anlatların Yapısal Çözümlemesine Giriş*, Çev:Mehmet Rifat-Sema Rifat, Gerçek Yay., İstanbul, 1988. Barthes, adı geçen eserinde bu anlatım biçimlerinden bazılarını şöyle sıralar: “Söylende, söylencede, fablde, masalda, uzun öyküde, destanda, hikâyede, trajedide, dramda, güldürüde, pandomimde, tabloda (Carpaccio’nun Azize Orsola’sını düşünelim), vitrayda, sinemada, çizgi resimde, gazete haberinde, konuşmada hep anlatı vardır.” Barthes Roland, *Age.*, s.7

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Hikâye’ye geçmeden önce vak’aya dayanan edebî metinlerin genel adı olan “tahkiye” kavramını tanımlamak, bizlere yeni bakış açıları kazandıracaktır.

Tahkiye kavramı sözlüklerde hemen hemen birbirine yakın bir şekilde tanımlanmıştır:

“Tahkiye: 1. Bir olayı anlatmadaki düzen, anlatış düzeni 2. Hikâye etme, anlatı”²

“Tahkiye: Hikâye etme, anlatma”³

“Tahkiye: (o.i) Türkçede kullanılmıştır. (Hikâyeden) Hikâye etme, anlatma”⁴

Prof. Dr. Sadık Tural ise *Zamanın Elinden Tutmak* adlı eserinde ve *Roman Teorisi Üzerine Düşünceler* adlı yazısında tahkiyeyi şu şekilde tanımlamıştır:

“Tahkiyeli ifade, olmuş, olması mümkün olsun veya olmasın, tasavvur edilmiş konuları vak’aya dayanarak anlatmaktır.”⁵

“Tahkiye, hafızanın imkânlarını, hayâl ve düşünce eleğinden geçirerek, kendine veya başkalarına ait yaşantıların, merak ile temellendirilip, kelimeler aracılığıyla, estetik/teknik bir sıraya konulmasıdır.”⁶

Tahkiyeli ifade; destan, masal, menkıbe, efsane, gazavatnâme, halk hikâyesi, makame, fıkra, anekdot, hayvan hikâyesi, fabl, kıssa, latife, nekre, tiyatro, senaryo, roman, kısa hikâye, uzun hikâye... vb. edebî türleri içerisine alan genel bir edebiyat terimidir.

“Tahkiyeli ifade terimi ve onun bu geniş çerçevesi, hayatın her yönündeki gelişmenin, zenginleşmenin ve ihtisasın doğurduğu bir mecburiyetle mânâ daralmasına uğramıştır: Önce, nakledeni tekleşmiş ve teatral sanatlar müstakilleşmiştir; sonra, nazım tahkiyeli esere hâkimken, bu hâkimiyet kırılmış, yer yer manzum parçalar bulundurma döneminden sonra nesir hâkim olmuştur.”⁷

Prof. Dr. Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* adlı çalışmasında roman, hikâye ve benzeri niteliklere sahip edebî eserler için “*anlatma esasına bağlı metinler*” tâbirini kullanmıştır⁸. Fethi Naci ise çalışmalarında tahkiyeye karşılık olarak *anlatı* kelimesini kullanmayı tercih etmiştir:

“Batıda bu romanlar yayımlanırken toplumumuzda görülen anlatı türleri Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha gibi Farsçadan kaynaklanan

² *Türkçe Sözlük*, C.2, TDK Yay., Ankara, 1988,s.1401 [Türkçe Sözlük’ün anlatı maddesine karşılık olarak da tahkiye verilmiştir. Anlatı: “Hikâye etme, tahkiye”, Age., s.72]

³ Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yay., 13.bs., Ankara, 1996, s.369

⁴ Par, Arif Hikmet, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Serhat Yay., İstanbul, 1984, s.144

⁵ Tural, Sadık, *Zamanın Elinden Tutmak*, Ecdâd Yay., 2.bs., Ankara, 1991, s.34

⁶ Tural, Sadık, “*Roman Teorisi Üzerine Düşünceler*”, Türk Yurdu, Türk Romani Özel Sayısı, C.20, S.153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.13

⁷ Tural, Sadık, Age., s.35 Tahkiyeli ifade terimi ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bk: Önal, Mehmet, “*Tahkiyeli Eserleri Tahlil Planı Hakkında Bir Deneme*”, Umay Günay’a Armağan, Feryal Matb., Ankara, 1996, s.124-134.

⁸ Aktaş, Şerif, Age., Akçağ Yay., 2.bs., Ankara, 1991, s.11

*mesnevîler, ya da sözlü anlatım geleneğine bağlı olan Koroğlu, Kerem ile Aslı, Battal Gazi gibi Halk hikâyeleriydi.*⁹

Bununla birlikte anlatının, modern edebiyatta özellikle postmodernizme bağlı olarak ortaya çıkan bir edebi tür adı olarak da karşımıza çıktığı (burada Hilmi Yavuz'un *Üç Anlatısı*, Mehmet Önal'ın *Efsane* adlı anlatısı örnek verilebilir) gözden kaçmamalıdır.

II. Girift bir kelime: Hikâye

“Dört bin yıl önce, gözlem ve düşlerini papirüslere dökmüş Mısır. Hint, Hikâye İrmakları Okyanusu’nu yaratmış.”

Cemil Meriç

Hikâye, Arapça ha-ke-ve kökünden türemiş bir kelimedir. Hikâye kelimesinin Arapça’da *“bir sürü haberi nakil ve rivayet eylemek, bir nesneye benzemek, fi’len yahut kavlen bir nesneyi taklit etmek, bir kimseden bir sözü nakletmek, eğlendirmek maksadıyla taklit, bir fülün taklidi, bir metnin kopyasını çıkartmak”* gibi anlamlar yüklendiği görülür.

Arapça’dan dilimize geçen “hikâye”nin Arap edebiyatında ilk zamanlarda, genel olarak *“bir olayın anlatımı”*ndan ziyade *“taklit”* mânâsında kullanıldığı, daha sonraları *“nakil ve tekrar”* anlamıyla yaygınlaşarak bugünkü ifadesiyle yerleştiği kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁰

Hikâye kelimesi ve hekâ fiil kökü Kur’an-ı Kerim’de geçmez. Çünkü “hekâ fiili Cenâb-ı Hakk’a tatbik olunamaz, zirâ onun kelâmı başka hiçbir kelâma benzemez. Maamafih Kur’an’da kıssalara ahbâr yahut bâzân ahâdis, asmârin zıddı eğlendirici masallara hurâfât yahut aynı zamanda ahâdis denildiği halde, hiçbir vakit hikâyât kelimesi kullanılmamaktadır.”¹¹

Bununla birlikte hadislerde ve bazı Arapça söz gruplarında bu kelime ile karşılaşırız:

“hakaytu anhu’l hadîs: hadisi onun ağzından tekrar ettim.

Hikâyâ min hattih: yazının kopyası.

*Hazihî hikâyâtuhu: bu onun kopyasıdır, sûretidir.”*¹²

M. Kayahan Özgül *“Hikâyenin Romanı”* adlı makalesinin başında “hikâye” kelimesini şöyle değerlendirmiştir:

*“Hikâye kelimesi edebiyâtımızın en girift adlandırmalarından biri için kullanılır. Girifttir; zirâ, bir kavramın karşılması gerektiğinden çok daha geniş ve çeşitli mânâları içerir. Bu kavram genişliğinin aslî sebebi Arapça’da hikâye kelimesinin üretildiği fül kökü “Hakeve”nin “taklit etmek”, “bir metnin kopyasını çıkarmak”; aynı kökten “hekâ”nın “benzetmek”, “aynen nakletmek” mânâlarına gelmesidir. Demek ki, kelimenin temelinde “bir gerçeğin taklidini, kopyasını yazılı veya sözlü olarak nakletme”nin genişliği vardır.”*¹³

⁹Naci, Fethi, *“Türkiye’de Roman Var mı?”*, Eleştiri Günlüğü, Özgür Yay., İstanbul, 1986.

¹⁰Macdonald D. B, “Hikâye” maddesi, İslâm Ans., C.5, s.447; Tansel, Fevziye Abdullah, “Hikâye” maddesi, Türk Ans., C.19, s.231

¹¹ Macdonald D. B, agm., İslâm Ans., C.5, s.478

¹² “Hadislerde bu kelime, ekseriyâ tezyîfkâr bir mânâda olmak üzere ‘bir fülün taklidi’ demektir.” İslâm Ans., C.5, s.477

¹³ Özgül M. Kayahan, *“Hikâyenin Romanı”*, Hece, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, S.46–47, Ekim-Kasım 2000, s.31

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

a. Sözlük ve ansiklopedilerde hikâye

“Râviyân-ı ahbâr, nâkilân-ı âsâr...”

Terim olarak hikâye hakkında sözlüklerde yapılan tarifler küçük bazı farklılıklar dışında muhteva olarak aynıdır. Hikâye kelimesi için sözlüklerde şu karşılıklarla verilmiştir:

“Hikâye: Bir kelâmı nakl edip haber vermek”¹⁴

“Hikâye: Kitâbe vezninde, bir sözü ve haberi nakl ve rivayet eylemek”¹⁵

“Hikâye: Nakl, beyân, bir vak’ayı hikâye, bir hususun hikâyesi, bazı vukûatın hey’et-i mecmuası”¹⁶

“Hikâye: Nakl etmek, bir vak’a ve sergüzeşti sırasıyla anlatma, rivayet; hakikî veya uydurma ve ekseriya hisse yapmaya mahsus sergüzeşt ve vukûat, kıssa, mesel; Fransızcada roman denilen uzun sergüzeşt ki esasen ahlâka hizmet etmek şartıyla envâi vardır.”¹⁷

“Hikâye: “Bir hadisenin sûret-i vukû’unu etrafıyla anlatmak ve söylemek, nakl ve rivâyet etmek, (...) bir hadise hakkında söylenen sözler, nakl, rivâyet, hakikî veya hayâlî bir vak’aya dair söylenen gülünç veya şâyân-ı i’tibâr sözler, kıssa, masal roman.”¹⁸

“Hikâye:1. Anlatma 2. roman 3. masal 4. olmuş bir hadise”¹⁹

“Hikâye:1. Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması 2. Gerçek ya da tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü 3. Aslı olamayan söz, olay”²⁰

“Hikâye: Hayâlde tasarlanan meraklı birtakım olayları anlatarak okuyanda heyecan veya zevk uyandıran ve çoğu ancak birkaç sayfa tutan yazı.”²¹

“Hikâye: 1. Nakletme, bir vak’a ve macerayı sırasıyla anlatma, söyleme 2. Gerçek veya uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus macera ve olaylar.”²²

¹⁴ *Lûgat-ı Vankulu*, Hikâye maddesi, C.2, İstanbul, 1218, s.621

¹⁵ Mütercim Âsım, *Terceme-i Kâmûsü’l-Muhit*, Hikâye maddesi, C.3, İstanbul, 1272, s.792

¹⁶ Naci, Muallim, *Lûgat-ı Nâci*, Hikâye maddesi, İstanbul, 1322,s.358

¹⁷ Sami, Şemseddin, *Kamûs-ı Türki*, Hikâye maddesi, Dersaadet, 1317, s.554

¹⁸ Kadri, Hüseyin Kâzım, *Türk Lûgati*, Hikâye maddesi, C.2, İstanbul, 1928, s.552

¹⁹ Devellioğlu Ferit, *Age.*, Hikâye maddesi, s.369

²⁰ *Türkçe Sözlük*, Hikâye maddesi, T.D.K. Yay., s.645(Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı Türkçe Sözlük’te hikâye ve öykü maddesinin birbiriyle örtüşmediği görülmektedir. Bu eserde öykünün birinci anlamı “*ayrıntlarıyla anlatılan olay*” olarak verilmiştir. Bk: *Age.*, C.2, s.1145; aynı şekilde Türk Dil Kurumu’nun daha önce hazırladığı Türkçe Sözlük’te de “hikâye” kelimesine birinci karşılık olarak “*az çok ayrıntıları verilerek anlatılan olay*” verilmiştir. Bk: *Türkçe Sözlük*, Hikâye maddesi, TDK Yay., 6.bs., Ankara, 1974, s.380)

²¹ *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü*, Hikâye maddesi, T.D.K. Yay., İstanbul, 1948, s.53

²² Hayat Büyük Türk Sözlüğü, *Hikâye maddesi*, Hayat Yay., s.528

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

“Hikâye: 1. Olmuş veya olması mümkün olayları yazılı veya sözlü olarak anlatma 2. Bu şekilde anlatılan olay, mesel, kıssa 3. Anlatma, nakletme 4. Olmuş veya olması mümkün olayların anlatılması esasına dayanan edebî tür”²³

“Hikâye: 1. Bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması 2. Öykü 3. Gerçek olmayan uydurulan olay”²⁴

“Hikâye: ar. (Fr.nouvelle, conte; ing. story) Gözlem ya da tasarlama ürünü bir olayı anlatan yazı.”²⁵

Şimdi hikâyenin bazı ansiklopedilerdeki karşılıklarına bakalım:

“Hikâye: Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması; bu şekilde anlatılan olay”²⁶

“Hikâye: Arapça hakeve kökünden türeyen bu kelime “anlatma, benzetme, târih, destan, kıssa, masal, rivâyet” mânâlarını da ifade eder. Hikâye en basit mânâsıyla vak’a demektir; vak’alarla, hikâye yolu ile anlatma, en eski ifade nevi’lerinden biri olup, maksadı dinleyenleri düşündürmekten çok heyecanlandırmaktır; vak’alar, uyandırdıkları heyecan yüzünden alâkayı artırarak ifadeye çekicilik kazandırır.”²⁷

“Öykü: Hikâye olarak da bilinir, gerçek ya da düş ürünü bir olayı edebî bir üslupla aktaran kısa düzyazı, anlatı”²⁸

“Hikâye: Arapça olan kelimenin lügât mânâsı, bir sözü veya bir haberi nakl ve rivayet eylemek, bir kimseden bir söz nakletmektir. Kelime ayrıca, anlatı, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, latife, fıkra, roman, siyer, menkıbe, maktel vb. gibi birbirinden farklı muhtevalara sahip ve fakat umumiyetle olaya dayalı anlatım unsurlarını da karşılamaktadır.”²⁹

Görüldüğü üzere hikâye kelimesi, sözlüklerde ve ansiklopedilerde bazen birbirine çok yakın bazen de uzak tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu, biraz da “hikâye” kelimesinin edebiyat sahasında olduğu kadar sosyal hayattaki çağrışım gücünden kaynaklanmaktadır.

Edebiyat sahasında hikâye “*olay, vak’a*” anlamlarında kullanıldığı gibi, kelimeyi Servet-i Fünûn muharrirlerinden Halit Ziya, *Hikâye* adlı eserinde “*roman*” karşılığında kullanmıştır:

²³ Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Hikâye maddesi, Rehber Yay., 8.bs., Ankara, 1990, s.476

²⁴Püsküllüoğlu, Ali, *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Hikâye maddesi, Arkadaş Yay., Ankara, 1994, s.500(Arkadaş Türkçe Sözlük’te de hikâye maddesi ile öykü maddesi örtüşmemektedir. Bu çalışmada da öyküye karşılık olarak T.D.K. Türkçe Sözlük’te olduğu gibi “*geniş bir biçimde anlatılan olay*” açıklaması verilmektedir.Bk:Age., s.819)

²⁵Özkırımlı, Atilla, *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Hikâye maddesi, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 1991, s.84

²⁶ Meydan Larousse, “*Hikâye maddesi*”, C.5, Meydan Yay., s.850

²⁷ Tansel, Fevziye Abdullah, *agm.*, s.231

²⁸ Ana Britannica, “*Öykü maddesi*”,C.17, Ana Yay., s.314

²⁹ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “*Hikâye maddesi*”, Dergâh Yay., C.4, İstanbul, 1981, s.225

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

“Edebiyat-ı Osmanide mazharı olduğu mevki-i mühimi ihraz edemeyen aksam-ı edebiyattan biri de ecnebi bir kelime altında zikr etmekten ise Osmanlı lisanına hürmeten ‘hikâye’ namını vereceğimiz kısım-ı edebîdir.”³⁰

Yazdığı romanlar ile Türk romanının babası nâminı kazanan Halit Ziya Uşaklıgil, Osmanlı lisânına hürmeten de olsa, roman kelimesine karşılık olarak gelenekten yana tavır koymuş ve hikâyeyi kullanmayı tercih etmiştir.

Sosyal hayatta da hikâyenin “*Kes şu hikâyeyi*”, “*Boş ver uzun hikâye*”, “*anlattıklarının hepsi hikâye, sadede gel*” gibi kalıplaşmış söz gruplarında karışımıza çıkması kelimenin giriftliğini ve kullanım alanının genişliğini göstermektedir.

b. Batı dillerinde hikâye kelimesi

“*Kelimeler... Kelimeler... Kelimeler...*”
W.Shakespeare

Hikâye, yüzyıllarca tahkiye dünyamızda birden çok tahkiyeli türü kapsayan bir kelime olarak kullanılmıştır. Bizdeki kelimenin bu kapsayıcı anlam genişliğine rağmen batı dillerinde anlatma esaslı edebî türler ve formlar çok çeşitli adlarla karşılanmıştır.

Hikâye; İngilizcede *story, short short story, long short story, tale, yarn, narration*; Almancada *geschichichte, erzählung*; Fransızcada *histoire, narration*; İtalyancada *roconto, storia*; İspanyolcada *cuento, historia* kelimeleri ile isimlendirilmiştir.

Hikâye’nin batı dillerindeki karşılıklarının yanı sıra bu konuda dikkatimizi çeken iki önemli nokta vardır:

1. Hikâye kelimesinin batı dillerindeki karşılıklarının çoğunun aynı zamanda “*tarih*” anlamına gelmesidir. (İngilizcede *story, history*; Almancada *geschichte*; Fransızcada *histoire*; İtalyancada *storia* ve İspanyolcada *historia* kelimeleri aynı zamanda “*tarih*” mânâlarına gelmektedir.)
2. Bizde son zamanlarda “*hikâye yazmak*” fiili yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen, batı dillerinde hâlâ “*hikâye anlatmak*” fiili kullanılmaktadır. [Mesela İngilizcede *story* ile *narrate* kelimeleri fiil olarak “*hikâye anlatmak*”tır.³¹ Aynı şekilde Almancada *hikâye anlatmak* “*Geschichten erzählen*”³² söz grubu ile karşılanmaktadır.]

Görüldüğü üzere “*hikâye*” kelimesi; gerek batı, gerekse doğu dillerinde çoğunlukla “*bir vak’ayı anlatmak ya da taklit etmek*” eylemi ile birlikte verilmektedir.

c. Hikâye öykü müdür? Öykü hikâye midir?

“*Öykünürmüş leblerine la’l ü yâkût ey sanem
Gâlibâ işbu gûnahtır anları taş eyleyen.*”³³
Necâtî

³⁰ Uşaklıgil Halit Ziya, *Hikâye*, Haz:Nur Gürani Arslan, Y.K.Yay., İstanbul, 1998, s.20-21

³¹ *Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük*, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş. Yay., 29.bs., İstanbul, 1999, s.648,961

³² Von Karl Steuerwold, *Türkçe-Almanca Sözlük*, ABC Kitabevi Yay., İstanbul, 1988, s.390

³³ Tarlan, Ali Nihat, *Necati Bey Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1992, s.326

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Öykü kelimesi, çağrışımı çok kuvvetli, girift olan “hikâye”yi dilimizden kovmak üzere ortaya atılmış uydurma bir kelime olarak yorumlanabilir. Öykü kelimesinin uydurma olmasının yanı sıra dikkate şayân bir diğer taraf, kelimenin türetilmesinde uygulanan alelâde yöntemdir. Bir şeyi taklit etmek mânâsındaki “Öykün-”³⁴ fiilinden “öykü” gibi bir ismin türetilişi, fiil kökünün yok sayılarak kelimenin değiştirilmesi, dilbilgisi mantığına aykırıdır.

Eserlerinde Şark hikâyesi ile modern hikâyeyi birbirinden ayırmak için öyküyü kullandığını belirten Ömer Leksiz, kendisiyle yapılan bir konuşmada bu konu üzerine şunları belirtir:

“Öykü, “hikâye”yi dilimizden kovmak üzere uydurulmuş ama yerine uydurulduğu kelimeyi kovmak bir yana onun kıyıcılığına, biraz ürkek bir halde tutunmuş. Çünkü “kes şu hikâyeyi” demişiz de, “kes şu öyküyü” dememişiz, ya da “onun anlattıkları hikâye” demişiz de “onun anlattıkları öykü” dememişiz. “Hikâye”yi telmihli, tecahül-i arifli, tevriyeli, istiareli kalıplarla rahatça kullanırken “öykü”yü daha çok edebiyatla ilişkilendirerek kullanmışız. Buna göre, yaşayan iki sözcüğün farklı içerikler yüklenerek kullanılması, bir zorunluluk olarak belirmiş.”³⁵

M. Kayahan Özgül de, hikâye kelimesi yerine öykü’nün kullanılmasını eleştirir:

“İlginç olan o ki, Türkçe’yi özleştirme furyası içerisinde “hikâye” kelimesini gerici bularak dilimizden atmaya çalışırken, modern bir edebî form olduğunu hiç umursamadan, hikâyenin ancak yüzlerce yıl evvelki “öykünme”(taklit) mânâsını karşılayabilen bir kelimeyi, “öykü”yü türettik. Akıllara sezâ bir gericilik!”³⁶

Günümüz Türk edebiyatında bu konuda farklı algılamaların yaşandığı gözlemlenmekte ve bu durum süreli yayınlara da yansımaktadır. (Mesela *Hece Öykü*, *İmge Öyküler*, *Kül Öykü*, *Notus Öykü* dergileri “öykü”yü tercih ederken; *Türk Edebiyatı*, *Dergâh*, *Edebiyat Otağı* gibi dergiler “hikâye” kelimesini kullanmaktadır.)

Eğer öykü kelimesi gerçekten modern hikâye ile klâsik Şark hikâyesi arasındaki farkı göstermek ve bahsedilen edebî türü sadece edebiyatla ilişkilendirmek için kullanılıyorsa akla şu sorular gelmektedir:

1) Öykü=hikâye midir? Bu iki edebî terim, eğer aynı anlamı karşılamıyorsa, neden ülkemizde Türkçe dilbilgisi alanında yazılan yüzlerce kitapta, sözlüklerde, ansiklopedilerde hâlâ eş anlamlı sözcüklere örnek olarak verilmektedir?

2) Günümüzde yazılan “bütün hikâyeler” öykü müdür?

3) Modern hikâye(öykü) ile hikâye arasındaki hangi farklar, hikâyeye öykü deme gereğini ortaya çıkarmıştır?

4) Karşımızdaki edebî eserin hangisinin öykü, hangisinin hikâye olduğuna karar vereceğimiz kriterlerimiz nelerdir?...

³⁴ Bu fiil, Anadolu ağızlarında taklit etmek anlamında “ağza ökenmek” (ö harfi uzun telaffuz edilerek) şeklinde hâlâ kullanılmaktadır.

³⁵ Leksiz, Ömer[Söyleşi], “*Türk Öykücülüğünün Yüz Yıllık Hikâyesi*”, *Dergâh*, S.106, Aralık 1998, s.12

³⁶ Özgül M. Kayahan, agm., s.31

Öykü kelimesi ile ilgili bu terim karmaşası, içerisinde öykü kelimesinin geçtiği edebî tür/form adlandırmalarında da karşımıza çıkmakta; mesela Batı edebiyatlarındaki *short-short story*'ye karşılık olarak Türk edebiyatında artık "küçürek öykü", "minimal öykü", "minimalist öykü", "kısa kısa öykü", "mini öykü" gibi kullanımlar yaygınlaşmaktadır.³⁷

III. Sonuç

*"Kenâre gelmiş iken yâr-ı çârdeh-sâle
Hikâyet-i gam-ı deh-sâlenin zamânı mıdır?"³⁸
Nazîm*

Arapça ha-ke-ve kökünden türeyen ve "taklit etmek, bir nesneye benzemek, nakletmek, nakil" gibi ilk anlamlara gelen *hikâye*, yüzyıllardır tahkiye dünyamızdaki vak'aya dayalı edebî türleri/formları kapsayan bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hikâye, kelime olarak giriftir, kapsayıcıdır; bu sebeptendir ki Servet-i Fünûn yazarlarından Halit Ziya Uşaklıgil, geleneğe uyarak "Hikâye" adlı eserinde hikâye kelimesini "roman" karşılığında kullanmıştır. Sosyal hayatta "Boş ver, uzun hikâye" gibi çeşitli ifade kalıpları içerisinde sık sık kullandığımız hikâye kelimesinin, batı dillerinde pek çok kelime veya kelime grubu ile karşılandığı görülür.

Sözlük ve ansiklopedilerde hikâye kelimesine karşılık olarak bazen birbirine çok yakın, bazen de uzak tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalarda, hikâyenin diğer edebî tür veya formlarla farklı/benzer yönleri, doğu ve batı edebiyatlarındaki tarihî gelişimi, yapısı... gibi özellikler göz önüne alınmamış, bu sebeple de genellikle tekrarlara düşülmüştür.

Öykün- fiil kökünden türetilen öykü ise, hikâye kelimesine karşılık olarak kullanılmaya başlamıştır. Ülkemizde kaleme alınan yüzlerce dilbilgisi kitabında, sözlüklerde, ansiklopedilerde hikâye ve öykü; anlamdaş kelimelere örnek gösterilmesine rağmen, iki kelimenin özellikle son dönem Türk edebiyatında farklı anlamlar yüklenerek kullanıldığı görülmektedir. Bu durum süreli yayınlara da yansımakta, fakat hikâye ve öykü kelimeleri arasındaki anlam farklılığı sebepleriyle birlikte ortaya konulmadığı için bu edebî terim karmaşası sürüp gitmektedir.

Edebiyat; bir sanat dalı olmakla birlikte, bir bilgi alanının ve edebî eserleri inceleyen bir bilim dalının da adıdır. Edebiyat biliminin gelişmesi için de öncelikle kavram ve terimlerin yerli yerine oturması, bu sayede edebiyat metodolojisinin ve terminolojisinin sağlam bir zemin üzerine inşâ edilmesi gerekir. Bu noktadan hareketle hikâyenin eksiksiz bir tanımının yapılması ve öykü ile hikâye arasındaki farkların ortaya konulması edebiyat bilimi açısından bir zaruret olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yay., 2.bs., Ankara, 1991.

Ana Britannica, *Öykü maddesi*, C.17, Ana Yay., s.314

³⁷Bk:Hece Öykü, Öyküde Sözcük Ekonomisi: Kısa Kısa(Küçürek) Öykü-1, S.19, Şubat-Mart 2007, s.30-85;Korkmaz, Ramazan, "Küçürek Öykü", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bak.Yay.,C.IV, İstanbul, 2006, s.475-479

³⁸ Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, M.E.B. Yay., 2.bs., İstanbul, 2004, s.145

- Barthes, Roland, *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş*, Çev: Mehmet Rifat-Sema Rifat, Gerçek Yay., İstanbul, 1988.
- Devellioglu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yay., 13.bs., Ankara, 1996.
- Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yay., 8.bs., Ankara, 1990.
- Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü*, T.D.K. Yay., İstanbul, 1948.
- Hayat Büyük Türk Sözlüğü, Hikâye maddesi*, Hayat Yay., b.y.y., b.t.y., s.528
- Hece Öykü, *Öyküde Sözcük Ekonomisi: Kısa Kısa(Küçürek) Öykü-1*, S.19, Şubat-Mart 2007, s.30-85
- Kadri, Hüseyin Kâzım, *Türk Lügati*, C.2, İstanbul, 1928, s.552
- Korkmaz, Ramazan, *"Küçürek Öykü"*, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bak.Yay.,C.IV, İstanbul, 2006, s.475-479
- Lekesiz, Ömer, *"Türk Öykücülüğünün Yüz Yıllık Hikâyesi"*, Dergâh, S.106, Aralık 1998.
- Macdonald, D. B, *Hikâye maddesi*, İslâm Ans., C.5, s.447
- Meydan Larousse, *Hikâye maddesi*, C.5, Meydan Yay., s.850
- Mütercim Âsım, *Terceme-i Kâmûsü'l-Muhit*, Hikâye maddesi, C.3, İstanbul, 1272, s.792
- Naci, Fethi, *"Türkiye'de Roman Var mı?"*, Eleştiri Günlüğü, Özgür Yay., İstanbul, 1986.
- Naci, Muallim, *Lûgat-ı Nâci, Hikâye maddesi*, İstanbul, 1322, s.358
- Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, M.E.B. Yay., 2.bs., İstanbul, 2004.
- Önal, Mehmet, *"Tahkiyeli Eserleri Tahlil Planı Hakkında Bir Deneme"*, Umay Günay'a Armağan, Feryal Yay., Ankara, 1996, 124-134
- Özgül, M.Kayahan, *"Hikâyenin Romani"*, Hece, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, S.46-47, Ekim-Kasım 2000.
- Özkırımlı, Atilla, *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 1991.
- Par, Arif Hikmet, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Serhat Yay., İstanbul, 1984.
- Püsküllüoğlu, Ali, *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yay., Ankara, 1994.
- Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük*, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş. Yay., 29.bs., İstanbul, 1999.
- Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî, Hikâye maddesi*, Dersaadet, 1317, s.554
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Hikâye maddesi*, Türk Ans., C.19, s.231
- Tarlan, Ali Nihat, *Necati Bey Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1992.
- Tural, Sadık, *Zamanın Elinden Tutmak*, Ecdâd Yay., 2.bs., Ankara, 1991.
- Tural, Sadık, *"Roman Teorisi Üzerine Düşünceler"*, Türk Yurdu, Türk Romani Özel Sayısı, C.20, S.153-154, Mayıs-Haziran 2000.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yay., 6.bs., Ankara, 1974.
- Türkçe Sözlük*, C.2, TDK Yay., Ankara, 1988.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Hikâye maddesi*, Dergâh Yay., C.4, İstanbul, 1981, s.225
- Uşaklıgil, Halit Ziya, *Hikâye*, (Haz:Nur Gürani Arslan), Y.K.Yay., İstanbul, 1998
- Vankulu, *Lûgat-ı Vankulu, Hikâye maddesi*, C.2, İstanbul, 1218.
- Von, Karl Steuerwold, *Türkçe-Almanca Sözlük*, ABC Kitabevi Yay., İstanbul, 1988.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*